

ELS PAISATGES DE MARIA ÀNGELS ANGLADA

Anna Lleopart i Tió

El 1999 es volia que Maria Àngels Anglada presentés el *Llibre de Tona*; tanmateix, va declinar la proposta tot fent referència a la llunyania. Segurament, la inconveniència era una altra: la salut, ja que va morir al cap de pocs mesos. Ara que farà 15 anys de la seva mort, hem volgut recordar aquesta gran poeta vigatana i empordanesa.

*La poetessa i narradora Maria Àngels Anglada
(Font: lloc web lletra.uoc.edu)*

A TALL DE PREÀMBUL

“Aquest és, en definitiva, el fet bàsic de la poesia: presentar als altres el que no havien sabut expressar però que havien vist o viscut” –tantes vegades. Josep Pla, en la cita anterior, escriu tot considerant l’obra de Joan Maragall: on el paisatge, lluny de ser, només, una airada estampa de declamació romàntica, convida a trescar altres vessants –i, en ells, s’hi esquitllen..., també, miralls. És a dir, la natura no sols envolta, sinó que, convertint-se en una íntima amiga de l’ànima, reflecteix les seves torbacions. Cal tenir en compte que l’oblit dels mots acaba sumint l’experiència a una repetició monòtona i àrida; ja que, llavors, el parlar no arriba a copsar ni a

concebre el misteri il·limitat de l’expressió, és a dir, de la metàfora. Per això, com escriu Maria Àngels Anglada al poema “A cada amic”, calen cants rebels davant de tota defallença, “car no hi ha sal per guardar les paraules / sinó els llavis dels fills i els vostres versos”. Anglada, enamorada de la llengua i de les dues planes on va viure (la de Vic i l’Empordà), és tenaç a l’hora de desplegar el record dels poetes que han cantat la nostra terra (de fet, prenent els seus mots, “la soca més s’enfila / com més endins pot arrelar”): per no restar “buits de nosaltres, i no-res, i escorça / d’un arbre mort a la terra traïda”¹. Com va dir en el pregó del Mercat del Ram (1985), “és ben conegut que les niuades és en els arbres que troben el seu refugi i abrigall” –arribarem a copsar la significança de la metàfora si tenim en compte que feia referència al poema “La Plana de Vic”, de Jacint Verdaguer, en el qual anomena als seus poetes niada de calàndries.

I aquesta és la força de forja de poesia que tenen els paisatges de Maria Àngels Anglada; de més, en la seva narrativa (com en el següent passatge de “No em dic Laura”) poden esdevenir espais d’autèntica revolta: “Ens despenjàrem al jardí d’un canonge que vivia al costat, per pispar prunes verdes; el seu gust àcid ens va complaure infinitament, tot i que, en realitat, eren gairebé immenjables encara. Era com una mínima revolta contra tot aquest estat de coses”. D’altra banda, la idea que els llocs on vivim ens somriuen (o, com a mínim, ens retornen la mirada –si la nostra és prou profunda) se’ns presenta (i repeteix) quan llegim i recordem Anglada. Val la pena, per tant, deturar-nos en preàmbuls on els versos puguin ser esclatxes des d’on eixamplar la mirada i començar a caminar, lletra a lletra, pels paisatges de la Plana de Vic –de la seva mà.

La plaça més bella de Catalunya

S'esponja, acolorida i fecunda, els dies de mercat, amb veu ressonant i tons de Tizià, en hores solitàries, però, vestida de silenci i de boira, només somriu als qui la coneixen i l'estimen, amb aquella insinuació misteriosa dels llavis de la Gioconda.

Apunt de Vic

Val la pena, per tant, recordar els noms dels carrers, els noms dels arbres, i sentir-hi el batec de la història i de la poesia de mites antics (on l'àmbit dels sentits està curull, alhora, d'aïres clàssics i medievals). Llavors, per cloure el preàmbul, fem una primera passejada per Vic: "Els carrers, les places, les torres, els jardins que evoquen sobretot el conjunt que ara s'anomena centre històric; era el marc del Vic medieval. Els noms mateixos dels carrers, dels Argenters, dels Corretgers, de les Adoberies, remembren aquella vila de les acaballes de l'Edat Mitjana, ja plena de vida, amb els seus gremis ben estructurats, comparable a una petita Florència: no és, doncs, sense raó que Josep Pla, tot passejant-s'hi, recorda les ciutats italianes. Aquí va viure el poeta Andreu Febrer, al capdamunt del carrer de Sant Hipòlit; potser recordava prou les llargues nits de l'hivern vigatà quan traduïa Dante".

AMB EL CAP PLE DE VERSOS (BREUS APUNTS BIOGRÀFICS)

Jo acabava de fer dotze anys, tenia els cabells negres i arrissats, les dents mal posades i una extremada ingenuïtat. Ja escrivia versos i sentia l'atracció dels llocs apartats i emboscats, on em semblava que podia habitar alguna mena de misteri.

No em dic Laura

Maria Àngels Anglada (novel·lista, poeta, assagista i traductora) va néixer a Vic el 1930 i va morir a Figueres, el 1999. Com s'ha comentat en el preàmbul, la simbologia de les dues planes té molt pes en la seva imatgeria literària

–"he estimat al Montseny sense ametistes, / la plana adusta en els seus llargs hiverns, / els vels espessos d'imprecisa boira"². En aquests versos, dedicats a la Plana de Vic, podem observar el deix dels ulls poètics, és a dir, amb paraules de la pròpia Anglada, es percep aquesta "tendència a mirar com una persona viva i estimada els indrets on el nostre cor es detura"³. De fet, com es farà explícit més endavant, en el rerefons d'aquesta mirada s'hi troba una formació bastida des de la carrera de Filologia Clàssica (cursada a la Universitat de Barcelona); els primers apunts, però, els va prendre a l'escola del Pare Coll, de Vic (que es va acabar convertint –a causa de la llunyania– en ciutat del record): "al cap d'un quart de caminar arribàvem al col·legi anomenat del Pare Coll, regentat per monges dominiques, l'únic on les noies podíem cursar el batxillerat, perquè a la ciutat no existia cap

Maria Àngels Anglada, al jardí de casa seva, a Vic, amb l'Enriqueta, la seva germana (1951) (Font: lloc web lletra.uoc.edu)

instituit, i l'altra escola secundària, Sant Miquel, no admetia element femení. Al novembre, el col·legi era força fred: en general, la calefacció s'inaugurava a primers de desembre. (...) Els primers versos de Virgili, el gran poeta llatí, que em van ajudar a decantar-me per la poesia i les llengües clàssiques, versos traduïts en la vella classe que donava al fred carrer del Nord. També han respectat, els anys, el record de les meves companyes i d'aquelles hores d'esbarjo felices, en l'ample pati, ple d'arbres, rialles i jocs. Ben a prop, el gran hort de les monges, a la primavera, ens feia enveja, quan reia el rosat ja vermellejant de les cireres, que no eren al nostre abast"⁴. El vermell de les cireres és una corda (utilitzant un símil musical sovintejat per Anglada) que fa

vibrar els colors d'un paisatge massa associat al gris, al gris d'una boira "ben palpable" que, en haver estat convertida en tòpic, ha enterbolit moltes mirades, fent oblidar, per tant, que hi ha més tons –i estacions– (malgrat el fred i la humitat –"d'un hivern massa llarg") que s'adiuen a la Plana. Així doncs, acabem aquest apartat tot fent un petit tast de poemes, per tal de fixar-nos en les perspectives i colors que se'ns mostren en la literatura *angladiana*: "les coses que no duren, com la rosa, ens sol·liciten per la fragilitat que els confereix la seva relació amb el temps" ⁵.

Hivern

*La boira grisa abrigo els brins balbs del forment,
la pedra grisa amaga jardins on el misteri és l'única poncella del llarguíssim hivern,
altes parets pintades abriguen el silenci
les paraules mig dites, les conspiracions.
Vidres ben entelats i amb laberints de gebre
amaguen ulls que espion passes en l'enllosat.*⁶

*Quedava neu, però, enrivetant el paisatge i als marges i als vessants bacs, a les muntanyes un xic més altes, com Sant Sebastià: el Castell de Gurb, i fins i tot als petits turons, testimonis de llicorella grisa, que abunden sobretot a ponent de la Plana, i on sovint anàvem a cercar fòssils.*⁷

Primavera

*Ales d'abril sobreien a frec del campanar,
el bleix del temps gemmat suaument agitava
els jardins de les cases i els jardins de la sang.
Els arbres borronaven. Poc després llavis grèvols
de poncelles besaven aquell vent amorós
i entre el saüc i l'heura s'acoblaven les merles.*⁸

*El blat, abrigat abans de neu i de boira, verdejava ja pertot arreu. Tornàvem quan un sol poruc i com enfredorit amenaçava d'amagar-se i, en ser prop de la ciutat, sentíem el so de moltes campanes que anunciaven innombrables "funcions" de tarda.*⁹

Estiu

*Aquest ambre daurat i la suspesa claror tocada d'un rosa tenuíssim
il·lumina el camí de la memòria,
la desfilada d'ombres del record.*¹⁰

Tardor

*La tardor, a la plana, avançava ràpidament:
ens agradava de trepitjar els munts de fulles
de plàtans, grogues i rogenques, que encatifa-
ven el Prat de la Riera; no ens adonàvem pas
que era com si el temps cruixís sota els nostres
peus d'infants. Les orenetes ja havien emi-
grat. Les fulles de l'heura eren verd fosc com
sempre, en contrast amb els arbres que s'ana-
ven despullant, alts i escardalencs, encalçant
sempre un sol fugitiu, inaferrable.*

Els dies queien a poc a poc, com les fulles...

LLAÇ DE FICCIÓ I REALITAT

Maria Àngels Anglada modela una relació vi-
vencial amb l'entorn, cosa que suscita que els
personatges de ficció proporcionin realitat al
món real (podríem parlar, fins i tot, de relleu i
vida); de fet, això darrer no és un paradoxa, sols
ho "sembla" ja que si l'esbrinem topem amb
uns horitzons de realitat i ficció que es fonen
en el joc de la versemblança. Un joc que ofereix
el marge de llibertat necessari per fer mixtures
amb personatges reals i persones inventades.
Cal tenir en compte que Anglada no només
desenterra de les biblioteques relats per a les
seves històries; sinó que, també, ella mateixa
(el seu "jo autobiogràfic") apareix a "No em dic
Laura", per exemple; a més, en aquesta escrit, la
recurrència a les fonts (especialment, a la font
del Desmai) evoca Jacint Verdager: "Li agrada-
va de deixar els camins fressats o mig fressats,
entre boixos i molsa, i arribar-hi enmig de prats
i arbredes, camps a través, passant just a la ratlla
dels sembrats, saltant marges d'orenga i aranyo-
ners, guiats només per la música més vella del
món, la cançó profunda de l'aigua. (...) Una única
filera més clara de pollancre enmig d'una pi-
neda espessa, una noguera especialment alta i

frondosa, o bé quatre aranyoners fent ombra a una rústega taula de pedra, un passadís ombrívol d'altres roques i balmes entre heura enfiladissa i roures. (...) Tots tornàvem, cansats i felïços, cap al vell carrer de la Riera, amb les cames esgarrinxades i la frescor de l'aigua al paladar. (...) Ja no trobava cap carrer que m'agradés tant com el nostre, llevat potser dels que s'enfilaven pels voltants del campanar de la Catedral: la pla-

Jacint Verdaguer: un referent per a Maria Àngels Anglada. El quadre, de 1870, que representa el poeta a la font del Desmai, és de Marian de Picó.

ça de Malla, (...) on creixia verdet i molsa i herbes minúscules entre l'empedrat i on hi havia petits places ocultes amb les cases com arrebrades darrera jardins o entrades fosques. Però de tots aquests, jo no en coneixia la gent”.

Com diu Susanna Rafart, a *Els xiprers tentaculars. El paisatge en l'obra de Maria Àngels Anglada*, “oscil·lem contínuament entre un lloc real i un lloc evocat i l'espai actua per tant a manera de balances poètiques que permeten l'evocació, el suggeriment, la segona lectura de les experiències viscudes. (...) Els llocs són els noms, els noms viatgen i duen la memòria, les vides dels homes són baules fugisseres que transporten aquestes veritats fins a la seva revelació en la indagació de generacions futures, de manera que el branquilló de la llengua i del país floreixen per una complexa trama de diàspora i exilis en un camp on les fites esdevenen topònims, poemes i cançons”. De més, cal tenir present que el deixant de la formació clàssica i, per tant, amb llegat humanístic, es reflecteix també en el gust per la terra i, doncs, pel mot precís, concret.

Perquè fer collita de plantes és fer-la de llocs. No hi ha res com la planta, que hi és nascuda, per guardar empremta d'un lloc; intrínseca com n'és, com qui en reflecteix la natura i es ressent de qualsevol circumstància seva, el representa de la manera més concreta. Amb la veu del torrent o l'alè del mar, amb l'aire de la ciutat o d'altura, evoca en qui la recollí l'hora i l'estació.

La daurada parmèlia

És a dir, com s'ha pogut veure, es para esment a tot allò que propicia la percepció de la singularitat del paisatge i, per tant, que impregna de sentit els sons en la mesura (o desmesura) humana.

PAISATGE, MEMÒRIA I COMPROMÍS –A TALL DE CONCLUSIÓ

En el fons, en l'anhel de narrar el paisatge s'hi percep, també, la necessitat d'emmarcar un espai propi que faci favorable el viatge interior i, alhora, quan es tracta d'una reflexió que té en ment una forma col·lectiva, hi trobem l'esperança que es trasllueix en els mites (tant històrics com religiosos). En els llocs hi perviu la memòria. De fet, el paisatge, d'alguna manera, persisteix teixint una línia de continuïtat entre passat i present. Com matisa Rafart, Anglada “necessita el mirall del mite perquè li assegurï una permanència que sovint els conflictes del segle alteren”. Així, doncs, lluny de la ingravidesa del temps els dies es graven en històries que ballen entre la proximitat i la llunyania.

La pell del record no és llisa ni tota igual. Quan hom depassa els trenta anys comença d'adonar-se'n de debò. Hi ha setmanes senceres i mesos que amb prou feines han deixat un solc o han acolorit breument aquesta pell, com uns quants dies vora el mar, sota el sol d'estiu. N'hi ha d'altres, en canvi, de dies o d'instantes, que l'han marcat com un tatuatge, per sempre.

Viola d'Amore

Per tant, l'alteració de la naturalesa per part dels homes (interpretada com l'alteració de la
Art i Lletres

Un exemplar del recull d'articles de Maria Àngels Anglada *Defensa de la terra* (Font: blognexeimpressions.com)

consciència), desvetlla, en Anglada, la necessitat de compromís –“encara que davant dels càlculs dels economistes suposo que poca cosa valen els articles dels poetes”. De fet, cal tenir en compte que vivència, llenguatge i crítica poden esdevenir (i esdevenen) una sola cosa, en el pensament poètic:

“Penso, també, en els rius d'Osona –no el Gurri, que sempre he vist brutoll i he flairat pudent– sinó en altres cursos d'aigües clars i netíssims, per on caminàvem entre roques llises i que ara són, sovint, poc menys bruts que una claveguera.

En l'espera que algun dia aquest do dels déus, aquesta font de tota la vida, torni a ser clara als rius del nostre país, ens hem d'acontentar bevent aigua envasada. Només Pirineu amunt podem encara fruit d'algun torrent límpid com el cristall i delectar-nos amb l'aigua fresca i regalada de les fonts que ben pocs visiten (...) perquè s'estimen més córrer amunt i avall amb els tot-terrenys i motos per provar de contaminar aquest altre do, l'aire transparent de les muntanyes...” *Diari de Lleida*, (06/09/1990)

Bibliografia

ANGLADA, Maria Àngels. *Apunt de Vic. Dibuxos i aquarel·les d'Estrada Vilarrasa; text de M. Àngels Anglada*. Editorial AUSA, Sabadell 1990.

ANGLADA, Maria Àngels. *Obres completes de Maria Àngels Anglada. Volum primer. Narrativa*. Edicions 62, Barcelona 2001.

ANGLADA, Maria Àngels. *Poesia completa*. Edicions Vitel·la, Bellcaire d'Empordà 2009.

ANGLADA, Maria Àngels. *Defensa de la terra*. Col·lecció Josep Pla, Girona 2013.

RAFART, Susanna. *Els xiprers tentaculars. El paisatge en l'obra de Maria Àngels Anglada*. Edicions Vitel·la, Bellcaire d'Empordà 2012.

Notes

1. Extret del poema: “Més que el faig”, Maria Àngels Anglada.
2. Extret del poema: “Dues planes”, Maria Àngels Anglada.
3. *Entorn del Mercat del Ram de Vic*, Vic, Servei de Publicacions de l'Ajuntament de Vic, 1985, pàg.9-18; pregó del Mercat del Ram, pronunciat el 22 de març del 1985.
4. *Quan jo anava a estudi*, edició a cura de David Pujol. Col·legi Públic “El Serrat”. Siurana d'Empordà, 1996, pàg.13-16.
5. Pregó del Mercat del Ram (1985).
6. Extret del poema: “Hiverns antics”, Maria Àngels Anglada.
7. Extret de la narració: “No em dic Laura”, Maria Àngels Anglada.
8. Extret del poema: “De vegades, pel Març”, Maria Àngels Anglada.
9. Extret de la narració: “No em dic Laura”, Maria Àngels Anglada.
10. Extret del poema: “Els colors del record”, Maria Àngels Anglada.
11. Extret de la narració: “No em dic Laura”, Maria Àngels Anglada.